

'Ook een gedicht is maar een mens'. In gesprek met T. van Deel.

1 januari 1993

Auteur: Márgitka van Woerkom

Volume: 03

Nummer: ?

Pagina's: 6-15

Documenten

- [tsjip_jrg03_017.pdf](#)

margitka van woerkom ook een gedicht is maar een mens in gesprek met t van deel merlyn is de leerschool van elke criticus voor merlyn bestaan er geen effectieve analyses uitspraken van t om van deel die regelmatig geciteerd worden wanneer de poetica van deze literair criticus van trouw ter sprake komen een minutieuze bestudering van de tekst die in de jaren zestig en zeventig aangezwengeld door het tijdschrift merlyn op de universiteiten furore maakte en daarna in diskrediet is geraakt in hoeverre is deze close reading methode die merlyn voorstond geschikt om de jongste lezersgeneratie scholieren in het voortgezet onderwijs te winnen voor literatuur een vraag die aan relevantie heeft gewonnen nu een van de voorstellen voor het nieuwe eindexamen nederlands is dat leerlingen in de bovenbouw van het vwo in staat moeten zijn een hele dichtbundel te lezen te analyseren en te interpreteren om een antwoord op deze vraag te krijgen ligt het voor de hand te rade gaan bij poeziecritici hoe gaan zij een dichtbundel die op hun bureau terecht komt te lijf ontstaat er een bepaalde systematiek een noteringswijze van aandachtspunten een gesprek met t van deel ik heb wel eens gezegd dat het voor een criticus heel goed is om door merlyn heen gegaan te zijn en dat vind ik nog steeds dat is althans voor mij mijn echte leerschool geweest in het heel goed doordringen in het literaire werk er is vervolgens een mythe rond merlyn ontstaan als zou deze manier van literatuur benaderen een heel benauwde de tekst en niets dan de tekst zijn geweest zo heb ik het absoluut niet ondervonden ik heb die tijdlijke blikvernaauwing als iets heel heilzaams ervaren in de tijd daarna is wel gebleken dat er vanzelfsprekend nog een heleboel meer aan literatuur vastzit dan die puur structurele benadering die merlyn voorstond maar ik ben altijd blijven geloven wil je de literatuur als literatuur recht doen en niet meteen zoals merlyn ook in haar beginselverklaring zei eromheen gaan babbelen en met impressionistische reacties komen dat je dan in elk geval de merli nistische blik moet kunnen opbrengen als je er geen oog voor hebt hoe een gedicht vaak gewoon technisch in

elkaar steekt dan sla je iets over waar je beslist als lezer ook al zou je daar niet opletten door bewerkt wordt maar docenten nederlands klagen er nog wel eens over dat ze hun leerlingen juist kopschuwen voor poëzie wanneer ze deze op het oog zo koele en zakelijke houding ten opzichte van literatuur toepassen in hun les en het is toch denk ik uw bedoeling net zoals die van de docent om juist lezers warm te krijgen voor poëzie het gekke is dat toen ik eind jaren zestig vijf jaar lang op de middelbare school de literatuur op die academische merlinistische manier benaderde zoals in ik heb al een boek van Anbeek en Fontijn ik me toch verbeeldde dat ik leerlingen waan kreeg voor poëzie ik heb wel degelijk heel precies en onder 0 van woerkom ook een gedicht is maar een mens vragend met die klassen gedichten geanalyseerd en ik heb daar eigenlijk nooit vreselijk veel problemen mee gehad maar ik hoor tegenwoordig altijd dat je dat zo niet moet doen er wordt dan een beetje minachtend gedaan als zou deze analytische instelling een soort kryptogrammen oplossen inhouden maar je kunt toch ook mensen nieuwsgierig maken door eenvoudigweg te vragen wat staat daar nou en dan moeten ze wel iets terugzeggen en dan zeg jij weer ja maar staat dat er nou echt wat denk je dat dat woord bete kent waarom breekt die regel daar af en gaat die door naar de volgende waarom zou de dichter dat doen ik heb gemerkt dat dit intrigerende vragen zijn waar kinderen graag antwoord op willen geven dan moeten ze wel zoeken maar dat is volgens mij echt het begin van een beetje goed lezen ook een gedicht is maar een mens hebt u later gezegd in een essay over Simon Vestdijk en je zou dus kunnen zeggen om die reden is een gedicht in tegenstelling tot het goddelijke maar tot op zekere hoogte te ontrafelen en te herleiden geeft u met uw uitspraak aan dat u het zoeken naar de formele eigenschappen in een gedicht nu eerder beschouwt als een betrouwbare entree tot de meer inhoudelijke thematische aspecten ja want uiteindelijk gaat het natuurlijk niet om al die formele kwesties al blijf ik volhouden dat het werken vanuit de vorm een heel goede manier is om te laten zien hoezeer die inhoudelijke dingen als emoties thema's en ideeën vastzitten aan allerlei aanwijsbare formele aspecten ik denk wel dat het een kwestie is van daar langer mee doende zijn en zeker ook van belesenheid om te kunnen ontrafelen en om het ware genot van poëzie te smaken en natuurlijk zal een middelbare scholier daar ontzettend veel moeite mee hebben maar ik kan hem wel iets op dat technische vlak leren ik kan hem leren dat hij nieuwsgierig naar woordbetekenissen moet zijn en hem wat bijbrengen van de aantrekkelijkheid van de bijzondere vorm van taalgebruik die poëzie nu eenmaal is en ook al weet ik dat er altijd een heleboel belemmeringen zullen blijven die poëzie tot lang niet een genre maken waar nou iedereen plezier aan beleeft ik moet als criticus net zo goed als de docent iets didactisch in me hebben en dus de behoefte voelen poëzie te bespreken op een manier die meer mensen bereikt en aanspreekt dan diegenen die er toch al voor gewonnen zijn daarmee sta ik voor een dienstbare poëziekritiek waarin ik niet alles behandel maar exemplarisch te werk ga en ik vind dat eigenlijk wel prettig als ik in de voorbereiding tot een recensie op een zeker ogenblik een punt bereik waarop ik denk voor mijzelf de inhoudelijke kwestie van de bundel het centrum van mijn beoordeling te hebben gevonden ik heb daarbij sterk de neiging om in mijn recensies met iets kleins te beginnen en dat kleine uit te vergroten en tot iets

kenmerkends te maken over een boek of een heel oeuvre dat kleine kunnen twee dingen zijn niet eens drie denk ik zo gauw want als ik teveel aanknopingspunten verzin wordt de recensie eigenlijk al weer een te uiteenvallend stuk ik kies altijd iets op grond waarvan ik kan zeggen waarom ik dit nou zo n verschrikkelijk goede poezie vind of waarom juist waardeloze gedichten of ik daarbij mijn emoties helemaal uitschakel weet ik niet 7 van woerkom ook een gedicht is maar een mens precies ik breng ze in ieder geval niet als mijn toevallige emoties op grond van dat ene gedicht ik pretendeer dat als ik een bepaalde werking van een tekst onderga angstaanjagend of melancholisch bijvoorbeeld dat een ander die dat gedicht leest diezelfde werking zal ondergaan en dan presenteer ik mijn persoonlijke reactie want ik beschouw mezelf toch als beroepslezer als een feit als iets dat tot de werking van dat gedicht behoort en daar blijf ik zelf buiten dus blijkbaar gaan verstand en gevoel in de beste gevallen hand in hand dat het recenseren van poezie voor mij alleen een buitengewoon zakelijke affaire zou zijn klopt daarom ook niet ik ben echt iedere keer erg nieuws gierig naar wat er in een boek staat ik hol ook achter die boeken aan bij wijze van spreken ik wil ze graag hebben en bespreken want al heb ik het boek vaak gelezen maar mijn oordeel niet kunnen articuleren dan weet ik dus eigenlijk niet precies wat ik ervan vind het formuleren van zo n waardeoordeel is trouwens bij poezie vaak een voudiger dan bij proza dat heeft te maken met het feit dat ik in een recensie op een roman of verhalenbundel op een zeker ogenblik in mijn stuk altijd verzeild raak in parafaseren in een vorm van navertellen dat moet nou eenmaal maar omdat ik dat bijna niet uit mijn pen kan krijgen wil ik daar ook altijd zo gauw mogelijk weer vanaf en doordat ik op die manier alleen een zeer afgeleid beeld kan geven van het gelezen boek blijft de tekst van die roman of verhalenbundel in dat boek datje op je bureau hebt liggen zelf be sloten om nu mijn ervaring door de lectuur weer te geven bijvoorbeeld door op te merken dat het verhaal zo beeldend geschreven is of dat de dialogen zo goed zijn kan ik er af en toe wel eens een stukje tekst instoppen maar dat kan ook weer niet erg veel zijn bij het bespreken van poezie is het nou juist zo heerlijk dat ik in een recensie van een bundel rustig in elk geval een gedicht of een paar passages die om welke reden dan ook illustratief zijn kan citeren soms mag ik daarbij van de redactie ook wel eens uithalen als bijvoorbeeld de verzamelde gedichten van hans faveroy zijn verschenen of als er een prachtige nieuwe bundel van lucebert is of van claus dan citeer ik veel regels en zelfs hele gedichten zo kan de poezie zelf in de recensie als gemaakte tekst aan bod komen en heb ik ook het gevoel dat ik veel dichters bij die tekst werk als de prozarecensent en ik kan aannemelijker maken wat mijn beoordeling waard is mensen kunnen het zo controleren hoe komt u tot uw keuze van de te bespreken gedichten bespreekt u bijvoorbeeld altijd het titelgedicht uit een bundel ik herinner me dat u ooit eens hebt gezegd de titel is een spijker aan de muur waaraan het versje komt te hangen of geldt die opvatting alleen uw eigen poezie ik weet niet of dat alleen over mijn eigen gedichten gaat het ging in dat verband over het feit dat mijn gedichtjes wat hun vorm betreft van die blokjes zijn een soort ingelijste tekstjes zou je kunnen zeggen en omdat zo n tekst je dan ergens aan moet hangen is de titel eigenlijk een soort spijker een reusachtige zwarte punt van woerkom ook een gedicht is maar

een mens ik heb er natuurlijk wel aandacht voor en voel mij verplicht er iets over te zeggen als ik aan die titels zoals bijvoorbeeld bij de bundel zijden kettingen van faverey tegenstellingen of paradoxen waar zijn poezie van wemelt kan verbinden want dan zit ik misschien meteen bij de kern van de zaak technisch gesproken maar ook inhoudelijk ik let daarnaast eigenlijk op allerlei eigenaardigheden van poezie die iets te betekenen hebben althans die een zekere werking op mij als lezer hebben die beleving zit vast op de woorden die gebruikt worden en op de volgorde van die woorden en pas door zeer nauwkeurig te lezen ben ik in staat mezelf af te vragen of mijn uitspraken nog wel verband houden met de tekst uw voorliefde om met iets kleins maar uiterst betekenisvol te beginnen in een recensie uit zich bijvoorbeeld in uw aandacht voor de hoeveelheid wit op de bladzijde en voor de interpunctie van een gedicht zelf gebruikt u in uw eigen gedichten sinds uw debuut strafwerk uit 1969 nauwelijks wit is dat een bewuste keuze dat zou kunnen het is in ieder geval iets wat mezelf ook is opgevallen ik heb er wel eens een openbaar debat met rutger kopland over gevoerd toen we samen moesten optreden we spraken af dat we het over elkaars poezie zouden hebben en meer in het bijzonder over het feit dat kopland eigenlijk altijd witregels heeft en ik vrijwel nooit dat werd een uiterst boeiende bijna technische discussie omdat bleek dat je door het gebrek aan wit in mijn poezie het feit zou kunnen verbinden dat mijn gedichten vaak wat emblematisch een beetje stellend zijn ze bieden de vorm van een afgeronde mededeling die door een stem je zou kunnen zeggen de poetische instantie uitgesproken wordt koplands poezie is veel dialogischer als je mijn stellende gedichten zonder dat dit een waardeoordeel inhoudt min of meer gesloten noemt dan zijn die van kopland veel opener ten opzichte van de wereld vooral wat de humane kant ervan betreft zijn gedichten bevatten strofen en hij gebruikt het wit om een gedachtengang te hernemen aan zoiets als die witpoezie kan ik heel goed een stuk van mijn recensie wijden want dat typeert het dichterschap erg duidelijk de aanwezigheid van wit kan opgevat worden als een voortdurende weigering om er een punt achter te willen zetten om te blijven doorgaan en de zaak van een andere kant te willen bekijken kopland is typisch zo'n reeksdichter ik niet ik ben steeds weer de dichter van een versje dus als ik iets kernachtigs wil opmerken over de dichter dan zoek ik automatisch naar dat soort van sleutels om een mooie centrale inhoudelijke kwestie voor mijn stuk te krijgen een ander voorbeeld ik heb wel eens gezegd dat er in het werk van armando zelden vraagtekens worden gezet terwijl er toch vragende zinnen in voorkomen dat viel mij op en dat zal ook andere mensen wel opgevallen zijn maar ik kon er iets mee ik kon daarmee aantonen dat armando alles vrij sober gedempt en juist niet zo met de vraagtoon wil hebben in elk geval was dat een heel aardig begin voor een recensie want als ik zoiets zie dan heb ik naar mijn mening opnieuw een mooie kwestie waannee ik zo'n oeuvre of boek kan aangrijpen van woerkom ook een gedicht is maar een mens dat zoeken naar sleutels zal toch heel moeilijk zijn voor middelbare scholieren als die straks geacht worden een hele bundel te analyseren en te interpreteren waar beginnen ze dan hoe begint u bijvoorbeeld zelf wat ik doe is heel eenvoudig ik begin een nieuwe dichtbundel gewoon van voor naar achter te lezen soms blader ik er natuurlijk wel eens in maar ik verbeeld me en dat ligt bij

een scholier heel anders dat ik door voorkennis omtrent het werk van de dichter en door gewenning aan allerlei procedes en wijzen van dichten niet speciaal op de schoolse manier tot analyse hoef over te gaan door heel zorgvuldig te lezen vraag ik mij voortdurend af wat ik lees en wat daar eigenaardig of bijzonder aan is of wat ik er eigenlijk storend aan vind zo loop ik die bundel door naast me heb ik dan een paar bladen papier liggen en daarop noteer ik alles keurig wat mij opvalt per bladzijde dat gebeurt al bij eerste lezing ik noteer niet in het boek zelf want daar ben ik net iets te bibliofiel voor en soms zie ik iets en zet daar achter cit dus zo krijg ik direkt al een heel rijtje dingen die ik waarschijnlijk wil citeren het zal wel een kwestie van langdurige gewenning zijn dat al die punten die ik dan citeer in een of andere lijn liggen van elkaar blijkbaar heb ik bij die eerste lezing al intuïtief het gevoel waar ik straks iets mee zal kunnen in mijn bespreking hoe de recensie er uiteindelijk uit zal komen te zien weet ik dan nog niet want dat is juist zo iets eigenaardigs aan recenseren ik kan nog zoveel in mijn hoofd hebben aan gedachten maar het wordt pas helder wat ik schrijf op het moment dat ik het formuleer dan komt het oordeel tot uitdrukking het is niet zo dat dat oordeel dan nog alle kanten op kan zo erg is het ook weer niet maar de echte beoordeling wordt pas door bemiddeling van de taal zichtbaar de gedachten die ik tijdens het schrijven ontwikkelen worden in feite ontwikkeld door wat ik op papier heb staan en door wat mijn volgende zin wordt zo kan door het werkelijk formuleren het oordeel nog wel eens een positievere of negatievere kant opgaan dan dat ik eerst dacht of genuanceerder worden nou moet ik dat bezig zijn met mijn eigen formuleringen tijdens het recenseren weer niet gaan idealiseren of overdrijven ik beschouw het schrijven van een recensie werkelijk ook als een journalistieke aangelegenheid ik ga daar niet gewichtig over zitten doen alsof ik daar dagen op zit te ploeteren natuurlijk ben ik een tijd bezig met het lezen van de bundel met daar mijn eigen gedachten over te hebben en de blaadjes papier in te vullen met blad zijden die me interesseren maar het daadwerkelijk schrijven van de recensie doe ik altijd op een ochtend en op de krant want dan ben ik daar en zit ik ervoor en dan moet het dan begin ik om half negen en hoop ik dat het om twaalf uur gepiept is ik denk wel goed na over de zinnen die ik schrijf al kan het altijd beter maar het is ook niet zo uiteindelijk als je de recensie globaal genomen neemt als een oordeel goed of slecht dat ik als ik het stuk heb doorgezonden naar de kunstredactie s middags op de fiets denk he nou heb ik de bundel goed gevonden maar eigenlijk vond ik hem slecht zo werkt het niet er is nu eenmaal een groot verschil tussen denken en praten over poezie en er over schrijven 10 van woerkom ook een gedicht is maar een mens de verbazing die u als lezer van een gedicht in eerste instantie kunt hebben verwoordt u die niet in een recensie nee al moet ik zeggen dat ik toen ik vorige week de nieuwe verhalenbundel nachtgoed van vonne van der meer las me afvroeg hoe is het toch mogelijk dat iemand het klaarspeelt in zo n kort bestek want die verhalen zijn vaak maar een bladzijde of vijftien zoveel aan te snijden ik vond ze vooral zo synoptisch en mooi in hun verhouding wat het achterliggende idee betreft ik was er echt verbaasd over dat de schrijfster zo n hele wereld met zo weinig woorden in een verhalende vorm kon verwoorden ik ken dat natuurlijk wel uit de poezie maar maak dat bij proza niet zo vaak mee dus toen ik aan mijn re-

censie over nachtgoed begon wist ik dat ik zou openen met een verwerking van die verbazing bij het lezen van poezie is in eerste instantie mijn verwondering het sterkst over de vorm en de stijl dat is nu eenmaal de manier waarop de betekenis tot mij komt bent u daarom misschien een van de weinige recensenten die zich bezighoudt met zoals dat heet lastige poezie op zoek gaan naar gelaagdheid naar complexiteit in teksten via taalbouwsels ik geloof dat er niet zoveel poezie bestaat die ik prachtig vind en die niet gelaagd complex of meertalig is of je moet bij willem wilmink zijn over het algemeen zijn gedichten lastig genoeg toen ik laatst een poezieles moest geven in de rode hoed vroeg iemand van de amsterdamse televisie me moeje een gedicht dan gaan uitleggen moet poezie niet gewoon op je inwerken ja dat moet je uitleggen ik kan een gedicht wel ondergaan maar als ik poezie lees en haar mooi vind dan moet ik ook aan mezelf uitleggen wat dat mooie dan is ik haal trouwens bij dat soort vragen altijd veldijk aan die aan het eind van de glanzende kiemcel spreekt over mensen die van bach willen genieten maar er tegenop zien om uitgelegd te krijgen hoe een fuga in elkaar zit ik verdenk die mensen toch van een niet erg groot kunstgenot een andere ingang die u zelf vaak kiest bij het bespreken van een poeziebundel is het aantonen van het verband tussen de verschillende gedichten in hoeverre schenkt u ook aandacht aan het oeuvre van de dichter of aan bundels van heel andere dichters kijkt u bijvoorbeeld ook over de grenzen heen ik recenseer niets tenzij het een debuut is zonder het oeuvre van de dichter in kwestie in aanmerking te nemen want ik vind het onzin om elke dichtbundel apart te bespreken dat doe ik wel voor die ene gelegenheid maar als ik bijvoorbeeld de nieuwe bundel van lucebert bespreek dan heb ik het hoe je het wendt of keert ook over het soort poezie dat lucebert schreef of nu nog steeds schrijft en of daarin iets verandert 11 van woerkom ook een gedicht is maar een mens als de tendens in het literatuuronderwijs zo is zoals ik vaak hoor dat het straks een europees karakter krijgt zal dat natuurlijk ook voor de poezie gaan gelden en dat zou betekenen dat leerlingen ook naar vergelijkbare dichters en dichtbundels uit het buitenland moeten kijken ik denk dat dat niet eenvoudig zal zijn ik heb zelf natuurlijk gedichten van anderen gelezen maar het bespreken van invloeden of het trekken van vergelijkingen doe ik toch eigenlijk alleen wanneer daarvoor in de bundel duidelijke aanwijzingen zijn kopland kan bijvoorbeeld best wel met pessoa in verband worden gebracht en dat is ook wel gedaan ook bij jellema lijkt me het vergelijken onontkoombaar je moet dan over rilke beginnen maar als ze met dat europese bedoe len of er een soort kopland in duitsland is dan heb ik daar geen idee van ik kan me dat europese karakter overigens nog niet helemaal voorstellen en ik moet er ook niet aan denken dat poeziebundels straks in vertaling worden gelezen want heel veel gedichten lenen zich daar helemaal niet voor en waar blijft het origineel dan prachtige vertalingen heb je hoor daar gaat het niet om maar het is en blijft toch een overzetting leent uw eigen poezie zich voor vertaling zoals de poezie van kopland ik geloof niet dat mijn poezie daar te moeilijk voor is james brockway die trouwens ook kopland heeft vertaald heeft gedichten van mij in het engels uitgebracht ook in het duits en door paul gellings in het frans zijn heel goede vertalingen verschenen net zoals gellings intensief contact heeft gehad over zijn vertalingen van de gedichten van kopland heb ik over dingen waar

ik het niet mee eens was een uitvoerige briefwisseling met James Brockway gevoerd dat vond ik erg plezierig want ik keek dan nog eens op een heel andere manier naar mijn eigen teksten ik speelde als het ware de betekenis via de band met het Engels maar ja het wordt wel een heel ander gedicht is er bij u als samensteller van bloemlezingen sprake van een bepaalde voorkeur voor dichters ik denk bijvoorbeeld aan een uitgesproken persoonlijke voorkeur zoals bij Hans Warrren met de Spiegel van de Nederlandse poëzie mijn eerste bloemlezing lees eens een gedicht was een opdracht waarbij ik me moest houden aan de wens van de uitgever door te kiezen uit het hele bestand van de Querido dichters als je weet welke mensen allemaal dichtbundels door Querido hebben laten uitgeven dan zul je merken dat ik binnen dat uitgeversverlangen volledigheid nastreven toch een paar dichters twee of drie uit de boot heb laten vallen aan de andere kant heb ik van Willem Brandt zelfs een gedicht weten te redden ik heb voor die bloemlezing gedichten gekozen die ik absoluut voor mezelf kwalitatief kon verantwoorden tot gedichten die ik zelfs prachtig vond en die ik op school al heel vaak met plezier aan de man bracht binnen bepaalde marges was er dus wel degelijk sprake van een persoonlijke smaak want als ik werkelijk geen gedicht dat mij beviel kon vinden dan kwam zo'n dichter er niet in maar uit het oeuvre van Marsman bijvoorbeeld was natuurlijk best wel iets te vinden en boven 12 van Woerkom ook een gedicht is maar een mens dien bedacht ik gaandeweg de samenstelling dat ik een bepaalde structuur in de bundel zou aanbrengen een thematische ordening die zich voordoet als een poëtische schakeling door het leven van geboorte tot dood er is ook een afdeling poëtische gedichten in opgenomen gedichten over gedichten en over het dichterschap en het aardige was bepaalde gedichten te kiezen omdat ik ook al een ander gedicht gekozen had dus er zijn ook wel immanente redenen voor mijn keuze geweest maar over het algemeen kun je zeggen dat mijn persoonlijke voorkeur de keuze heeft bepaald ik weet nog dat de dichter Chris van Geel toen hij die bloemlezing zag een beetje minachtend zei lees eens een anekdote in plaats van lees eens een gedicht daar heeft hij achteraf gezien geloof ik wel gelijk in gehad want die persoonlijke keuze was ook zo voor de hand liggend geweest ik gaf namelijk in die tijd nog les op de middelbare school en kon die veel minder anecdotische poëzie niet kwijt aan mijn leerlingen ik hoefde echt niet met faverey aan te komen dan kies je toch meer voor die tirade achtige poëzie of voor Koplant of Herzberg en die zijn ook nog moeilijk genoeg je moet zo'n bloemlezing eigenlijk altijd zien in de tijd waarin die gemaakt is bij de samenstelling van de tweede bundel lees nog eens een gedicht die vlak daarna volgde was ik veel vrijer ik mocht kiezen uit het totaal van de poëzie van de jaren zestig en zeventig een heel speciale bloemlezing die op grond van persoonlijke voorkeur door u is samengesteld is ik heb het Rood van 't Joodse bruidje lief uit 1988 u maakt daarin duidelijk dat de zogeheten beeldgedichten de kunstopvattingen van de dichter bevatten en de beste ingang tot het jargon van die dichter kunnen zijn kunt u dat eens nader toelichten het viel mij op toen ik mij met dit genre bezighield dat de beste beeldgedichten die gedichten zijn waarin het ook met zoveel woorden over kunst gaat ze gaan in laatste instantie over kunst en vatten de voorstelling niet op als een realiteit je krijgt dan persoonlijke verwerkingen van verf en zo in het gedicht een

echt mooi voorbeeld daarvan is het gedicht de boer van Judith Herzberg dat gemaakt is naar aanleiding van het schilderij landschap met de val van Icarus van Bruegel er staat bijvoorbeeld het woord stilgeschilderd in een heel intrigerend woord want Herzberg laat de boer in het gedicht zelf zeggen dat hij in een stilstaand beeld verenigd is met vergaan met dood ze maakt duidelijk dat de boer een geschilderde boer is die begrepen heeft dat zijn wereld na het zien van de val van Icarus terwijl hij op de voorstelling er met zijn rug naar toe staat stilgeschilderd is vaststaat als op een schilderij ik heb de indruk gekregen dat dichters als ze zich aangetrokken voelen door een beeldend kunstwerk en daar iets over schrijven eigenlijk over hun eigen bedrijf namelijk het dichten schrijven maar dan via de band van de beeldende kunst dat is geloof ik onmiskenbaar zo en daar volgt in feite uit dat als ik beeldgedichten bestudeer ik in het hart van zo'n dichterlijk oeuvre zit daarom zijn beeldgedichten ook echt ronduit poëticaal te noemen om nu tot een gefundeerd waardeoordeel te komen over dat oeuvre is het een vereiste om kennis te maken met en ingevoerd te worden in het jargon van die dichter 13 van Wierkom ook een gedicht is maar een mens en vergeet niet dat beeldgedichten in ieder geval veel meer mogelijkheden bieden tot interpretatie want er is meer informatie beschikbaar waardoor ik interpreteer wat ik zie en wat ik ervaar u hebt heel veel belangstelling voor die beeldgedichten en toch schrijft u ze zelf nauwelijks hoe komt dat ik heb er toch de laatste tijd nogal wat gemaakt en ze zelfs in het Duits verstaald maar ze zijn voor een deel althans nog niet gebundeld en ik zet het er ook zelden bij dat ze beeldgedichten zijn ik heb bijvoorbeeld fabel geschreven over een vlinder die een speld ziet staan dat gedicht is gemaakt naar aanleiding van de litho uit het leven der dieren 3 van Jeroen Henneman het is een van mijn enige dialogische gedichten geloof ik waarin een vlinder en een speld met elkaar communiceren de vlinder zegt bijvoorbeeld doe ik mijn vleugels dicht bekijk mij dan van voren ben ik een speld op poten en het fantastische is dat Henneman naar aanleiding van mijn gedicht weer een tekening heeft gemaakt waarin hij laat zien dat de vlinder in een bepaalde positie ook tegelijk speld is het is een geweldig leuk onderwerp en ik geloof dat het behandelen van gedichten naar aanleiding van beeldende kunst op de middelbare school uit de kunst zou zijn dat dit nog eerder dient te gebeuren als dat Europese literatuur onderwijs want het animeert enorm als je een plaatje naast een gedicht kunt zetten het enige wat men nu op de middelbare school laat zien aan de combinatie van beeld en tekst zijn de poezieposters van de Stichting Plint maar dat is toch van een geheel andere aard dan het beeldgedicht bij Plint raakt het gedicht min of meer op de achtergrond verdwijnt bijna en overtroeft het beeld het gedicht omdat die altijd in elkaar worden geplaatst het kenmerkende van het beeldgedicht is dat het naast elkaar bestaat het is zelfs van belang dat de gedichten in de bundel rechts staan en de plaatjes links mijn uitgever Querido had eerst en dat was een ramp alles net andersom gezet maar daar kun je niet mee voor de dag komen zei ik gelukkig zag Ary Langbroek de directeur de noodzaak daarvan in en is het alsnog veranderd voorlezen op de middelbare school uit de nieuwe eindexameneisen blijkt dat straks het voorlezen door leerlingen wordt afgeschaft als examenonderdeel wellicht zullen ook docenten daardoor minder gaan voorlezen terwijl deze werkvorm toch een prachtige intro-

ductie kan zijn in het werk van een auteur ik citeer u nogmaals de manier waarop vestdijk zijn eigen gedichten voor leest heeft mij altijd de beste introductie geleken tot zijn poezie pathetisch een traditionele verheven stijl van reciteren maar met een ondertoon van ironie wilt u daar eens op reageren nou dat heb ik ook wel eens over faverey gezegd je kunt dat van heel veel dichters zeggen over het algemeen geloof ik wel in de meerwaarde van het voorlezen het kan je soms toegang geven tot de stem die in zo n poezie klinkt en tot het jargon van een dichter als ik vroeger de stem van vestdijk 14 van woerkom ook een gedicht is maar een mens hoorde dat norske waardoor mensen zeiden dat hij zo onlyrisch was dan kwam er toch ineens iets in zijn stem wat erg goed de instelling weergaf van waaruit zijn gedichten zijn geschreven een enigszins onderdukte emotionaliteit of het voorlezen ook door een docent kan en moet gebeuren weet ik eigenlijk niet zo goed in de rode hoed sprak ik een tijd terug tijdens een voorleessessie van toneel- spelers zoals henk van ulsen allemaal mensen die een kwestie van dat voorlezen maakten en met alle respect verder daarvoor maar daar houd ik absoluut niet van ik lees volgens mij ook alle poezie op precies dezelfde manier voor namelijk op de manier die bij mijn stem past kijk de dichter zelf heeft vind ik het recht om op een bepaalde manier zijn gedichten te verklanken maar alles wat ik daarmee zou doen zou in mijn stem en geluid vals en onecht klinken het zou denk ik didactisch ook niet werken vandaar dat ik zo n hekel heb aan die voordragers die dan denken zo moet nijhoff gelezen worden ik geloof niet in die werking maar de praktijk wijst het tegendeel uit want die mensen hebben vaak erg veel succes met hun voordracht dus het zal wel aan mij liggen natuurlijk is het waar dat als je alleen maar leest je onrecht doet aan wat absoluut een belangrijk aspect is van poezie namelijk de klank en daar zul je het toch in alle traditionele gevallen waarin van rijm sprake is in je bespreking over moeten hebben want een gedicht is altijd een ingewikkelde klank organisatie maar dat neemt niet weg dat het in elk geval voor het begrip van watje ondergaat toch aan te bevelen blijft het gedicht gewoon te lezen en nog eens te herlezen dat klankaspect kan ik tijdens dat lezen in mijn hoofd beluisteren dat moet wel want ik zit niet een bundel die ik bespreek ook nog eens voor mezelf hardop te lezen en toch valt mij de klank op dat kan ik dus blijkbaar intern oplossen zou u tot slot eens willen reageren op een uitspraak van paul rodenko je ontdekt je literatuurtheorie aan je materiaal dat is nou precies wat ik altijd tegen studenten in mijn recensiewerkgroepen zeg je moet boeken lezen en je moet daar nu iets van vinden het is geen vrijblijvende zaak je gaat er niet schouderophalend aan voorbij maar je dient nu een oordeel over dat boek uit te spreken verplicht ze komen er dan vrij gauw achter dat ze daar niet toe in staat zijn omdat ze geen normen tot hun beschikking hebben en omdat ze zich niet van hun eigen poetica bewust zijn het enige antwoord wat ik daarop kan geven is dat ze die poetica moeten ontwikkelen dat ze zich bewust moeten worden van hun smaak en daar woorden voor gaan zien te vinden woorden die ze kunnen lenen bij menno ter braak bijvoorbeeld maar ze moeten natuurlijk op den duur hun eigen nonnen ontwikkelen en dat is een hele toer maar ze kunnen dat alleen maar doen door beoordelend boeken te lezen dan komt dat hele normenstelsel wat toch altijd vaag in iedereen leeft door opvoeding en zo meer en meer uit de verf dat is geloof

ik wat rodenko bedoelt en dat lijkt me ook waar je moet dunkt me als je iets verplicht krijgt voorgeschoteld daar toch en misschien kan dat niet vroeg genoeg een houding tegenover ontwikkelen 15